

С. А. ПОЖАРИЦКІІ

ВУЗІ

ВОР

СОТРАШЫС

КОМІГІЗ

Н 29-9

261.

Коми-3

2-903

А. С. П О Ж А Р І Ц К І Ј

В І З Ö Ј В Ö Р
С О Т Ч Ö М Ы С

К
О
М
І
Г
О
С
І
З
д
А
Т

Г.П.Б. в Лнгр Ц
С.Э 1932 г.
Акт № 4165

СЫКТЫВКАР

1 9 3 2

А. С. Пожарицкий. Борьба с лесными пожарами.

Перевод с русского.

Обложка А. Канева.

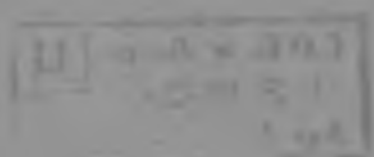
Тираж 4283 экз.

Зак. № 594, изд. № 62.

Упол. Облита № А—420.

Редактор—З. Старцев.

Техн. ред.—В. Соснин.

I ВӖР дА ВӖР СОТЧӖМЈАС

КУЩӖМ УБЫТКАЈАС ВАЈӖНЫ ВӖРЫН ПӖЖАРЈАС

ВӖр сотчӖм јылыс, кодӗ вајӖ народнӗј овмӖслы вьвтӗ ыжыд урон, журнал-газетјас быд во кыпӖдӖны тревога. СӖмын тајӖ „драконыс“ век - на олӖ да „кӖзӗйтӖ“ мијан страна са вӖра рајонјасын, воыс - воӖ бырӖдӖ став СӖвет Сојуз пастала уна со сурс гектар вӖр, кодӗ сулалӖ уна дас мӗльон шӗјт.

СотчӖ вӖр медјонасӖ мијанын, Војвылын, сотчӖ гожса тӖлысјасын — кор јонжыка, кор омӖлжыка, поводда суртӗ да јона-Ӗ зера гожӖмыс.

Торја јона сотчывлӖ кос гожӖмјасын, код космӖны нурјас да вӖрын мусӗн, а нӗшјас, турунјас, лысјас да мукӖд пӖлӖс лӖп лӖбны сещӖм косӖс, мыј зев кокнӗа сотчӖны да отсалӖны бӗлы зев ӖдјӖ паскавны.

ТашӖм кос гожӖмјасыс Војвыв крајын бӖрја вылыс вӖлины 1913, 1920 да 1927 - д војасын.

ТајӖ војасас воӗ тулыссаӗ да сор арӖз сотчӗсны вӖрјас — кыз шулӗс поет — „тупкыслӗс јенежыс сӖд щынӗн, кыз вуалӗн...“

Не Ӗтӗ сурс гектар вӖр ӗикӖз бырӗ вылыс быдмытӖм вылӖ. Народнӗј овмӖслы уна мӗльон шӗјт убытка лӖм кынӗ, лоӗны нӗшта воӗ вӖр бырӖдӖм вылӖ условјӖјас — вӖр сотчӖм инјасын паскалӗсны вред вӖчыс гагјас, кодјас век ветлӖны пӖжарјас бӖрса.

Сӗз, 1927 вога кос гожӖмын Војвыв крајын вӖлӗ жугӖдӖма пӖжарјасӖн со мыјда вӖр (Наркомземса вӖр управленӗнӖлӖн 1926/27 вога статистика): (вӗз. табл. 4-Ӗд лӗстб.).

Кыз петкӖдлӖны тајӖ лыдпасјасыс, меуна вӖр сотчӖма воӗза Кардор губернаын; сӗз - жӖ вӖлӗ і мукӖд кос војасын. Сени унжык вӖр сотчӖмыс овлӖ сыпонда, мыј местаыс вьвтӗ паскыд, а олыыс шоч, дај олӖны мӖд пӖлӖс бытӖвӖј условјӖјасын.

БӖрја 20 воӗн (1910 - саӗ 1930 - д воӗз) тајӖ губернаас пӖжарјасӖн вӖлӗ жугӖдӖма вӖр 623 700 гектар вылын, убыткаыс лоӗ 10146907 шӗјт мында. ШӖрководема лыдӖдӖмӗн

	Плөш- щад	Вөрлөн масса	Убытка
	(гектар)	(куб. м.)	(шајт)
Вожа Кардор губернаын	115363	4165477	2108434
„ Вёлгда „	28216	632224	746314
„ С.-Фвинскөј „	4346	96499	24050
Комі областын	12389	98204	79180
Ставыс . . .	160 314	4992 404	2957 978

өтi во вылө воё сотчөм вөр плөщад 31185 гектар, а убыткаыс — 507 345 шајт мында.

Танi колө пасыны, мыј сотчөм плөщаджас вылө өнөз ез вөв пуктөма некушөм вниманнө.

Уналаын тајө сотчөм местајасас зон да војасөн оз быдмы вөр, а мукөдлаын сешөм јона да паскыда сотчөны (прогалина пустыр), мыј оз вермыны асныс паскавны выл көјдысјас.

Уна-ө Војвыв крајын сотчөм вөр плөщадыс — почө адчыны со кушөм лыдпасјасыс (Наркомземса вөр управленнө-лөн 1926/27 вөса статистика):

	Вөра плөш- щад	Кералөм вөр плөщ.	Омөлж. сотчөм плөщ. (гарјас)	Паскыда сотчөм плөщ. (прогал.)	Ставыс
	(г е к т а р л ы д)				
Вожа Кардор губ.	20775548	94117	369245	31812	21270722
„ Вёлгда „	5352560	94782	208541	35127	5691010
„ С.-Фвинск. „	7295417	56431	401615	38036	7791499
Комі областын	22607981	133410	213278	292004	23046673
Ставыс	56031506	378740	1192796	396979	57999904

Та сертi, сотчөм вөр плөщад (гарјас да прогалинајас) мијанын (крајын) ем 1589775 гектар мында. Тајө лөө став удобнөј вөр плөщадлөн пөшвi 3 прөцент.

Збылыссө омӧльжыка сотчӧм вӧр плӧщад (гарјас) колӧ лоны нӧшта-на ыжыджык. Ӧд сылыс ыждасӧ артавлісны сін-мӧн віӧдӧмӧн (глазомерӧн) лібӧ мерајтлісны вослалӧмӧн, а гырыс пӧжарјас дырјі — рекогносціровкаӧн (разведкаӧн). Сыыс кынзі, мукӧд пӧжарјасыс, кодјас вӧліны медматыса сиктјассаӧ 80—120 кілометр сајын, колыны тӧдлытӧг: ӧтпырјӧн уна пӧжар лоігӧн кусӧдӧылісны сӧмын сиктјассаӧ медматысајасыс, а ылысајасыс куслісны асныс зерјасӧн.

Тақ-жӧ колӧ шуны і убыткајас арталӧм јылыс. Убыткајас артавлісны негырыс пробнӧј плӧщадјас серті да сӧмын тӧдчӧмӧн јона сотчӧм пујас лыдӧдӧмӧн. Ташӧм пујаслы лӧсӧдлісны дон кык такса куға: быдман вӧрлы лӧсӧдӧм такса куға — „сотчытӧзыс-на“ да кулӧм вӧрлы лӧсӧдӧм такса куға — „сотчӧм бӧрас“, сесса кык таксаыслыс торјалӧмсӧ і бостлісны да індылісны пӧжар јылыс протоколӧ збыл лӧм убытка пыдді. Омӧла сотчӧм да веж јыла пујас, сің-жӧ лосні пујас 6 сантіметрӧң — убытка лыдӧ ез бостлыны, кӧт бӧрвылас унжыкыс на пыцкыс космыліс да сурісны вӧр жугӧдыс гарјаслы.

Сотчӧм пујас кулӧны лібӧ космӧны вочасӧн сы серті, јона-ӧ сотчӧмабе. Сотчӧм вылыс віемӧм (пӧжарӧн шыкӧм) лыска пу позӧ тӧдны ташӧм признајасӧн: лыскыс бледнӧј віж, вежсӧма кыре улыс лі код (камбіалнӧј) слӧјлӧн рӧмыс, пу дугдӧ быдмыны вывлаӧ, шочмӧны пујылыс (кронаыс) лысјас, зев уна чужӧны вӧр жугӧдыс гарјас, кодјас напа-дајтӧны сӧмын омӧлтчӧм пујас вылӧ.

Тајӧјасӧс тӧдмалӧм вылӧ, ӧерт, колӧ пуктыны кад. Та-понда протоколјасын петкӧдлӧм убыткајас кӧлӧ ескӧ уточ-нитны сің-жӧ кӧңајственнӧј во помасіг кежлӧ, кушӧмын вӧлі пӧжарыс.

Пӧжар помыс лӧм урон не сӧмын чінтӧ вӧрыс воан докод, но сің-жӧ торкӧ планомернӧја вӧр овмӧс нуӧдӧм. Тајӧ уронӧн, ӧті-кӧ, торкӧ овмӧсла лӧсӧдӧм план: вӧр-лезан местајас лӧӧ вежлавны — быдман ул вӧр пыдді лӧӧ лезны вӧрсӧ сотчӧм участокјас вылыс. Мӧд-кӧ, лосні пујас сотчӧм да бырӧм пӧнда, лӧӧ пуктыны вылуж, тӧдӧм да сӧм сотчӧмінјасӧ выл вӧр сафитӧм-быдтӧм вылӧ.

Војӧдӧр неӧтчыд вӧлі індылӧма воға леснічествојаслы вывті гырыс плӧщадјас сетӧм вылӧ, сенјасын адміністра-тīvнӧј вын да стража тырмытӧм вылӧ, пӧжарјасыс відчысан мерајас омӧла організујтӧм вылӧ, сотчӧмыс вӧр віӧдм вӧсна адміністратīvнӧј органјас тӧждыстӧм вылӧ да јӧз некультур-ност вылӧ, кодјас лок ногӧн обрашцајтчӧны вӧркӧд. Сӧмын

1925 воѳ Војвыв крајын пѳжарјасыс вѳр виѳѳм вылѳ пукты-
сылс еща выманнѳ.

Војвыв крајса вѳрјасын став сотчѳм плѳщад вылын
вермис ескѳ быд во быдмыны 1,5 мильѳн куб. метрѳѳ дре-
весина. Лыдпас, поѳѳ шуны, повѳѳдана. Сѳмын мѳ виѳѳдам та
вылѳ кызкѳ чуѳ пыр моз, велалѳмаѳс лыдфыны вѳр сотчѳмсѳ-
бырѳѳдны поѳѳтѳмѳн, бытѳѳ сѳѳ-ѳ колѳ лѳны, а медыѳыд тор
јывеыс вунѳдам, ог кѳсѳѳ адѳыны, мыј, ѳѳѳ-кѳ, Војвыв крајса
вѳрјасыс лѳѳны „ставсојузса лесоплѳкаѳн“, мѳѳ-кѳ, буреш.
пѳжарјаснас ѳ жугалѳ мыдѳа уна вѳрыс. Оз-кѳ ло прѳмитѳма
пѳжарјаскѳѳ вермасѳм куѳа колана мерајас, ѳнја вѳрјасыс
зѳкѳѳ вермасны бырны да колны куш местајасѳн. Сек ескѳ
Војвыв крајлѳн озырлуныс зев јѳна усас.

ВѳРЫН ПѳЖАРЈАСЛѳН ВѳР БЫДТѳМ ВЫЛѳ ВЛЈАЈѳМ.

Вѳр вѳльмѳѳѳм обеспечѳтѳм куѳа меропрѳјатѳѳјас лѳѳны
вѳр овмѳс лучкѳ нѳѳѳѳмын подулѳн. Тајѳ меропрѳјатѳѳјасѳн
колѳ дугѳѳдны вѳр запас чѳнѳм кызѳ ужалѳм понда (леѳѳм
понда), сѳѳ-ѳ прѳчѳјас лѳѳм понда (вѳр сотчѳм, вѳр жугѳ-
ѳыс гајјаслѳн јѳна паскалѳм, ѳакјасѳн висѳм да сѳѳѳ воѳѳ),
сѳѳ-жѳ колѳ обеспечѳтны вѳрлыс бура быдмѳм, кызѳ требуј-
тѳ сѳѳѳ народнѳј овмѳс.

Керавлѳм вѳр вестѳ, сѳѳ-жѳ пѳжарјасѳн, гајјасѳн да мук-
ногѳн шыкѳѳлѳм вѳр вестѳ вылыс быдтѳм вѳсна тѳжѳды-
тѳм вѳјѳѳѳ дрѳвесина запасјас чѳнѳмѳ. Сѳѳ-жѳ ѳѳѳ лоѳ чѳн-
тыны народнѳј овмѳслы коланѳнѳ вѳрлеѳѳмсѳ, а такѳѳ ѳѳѳ
чѳнас ѳ вѳрыс воан докодыс.

Исследованнѳјасѳн да наблѳудѳеннѳјасѳн важѳн тѳѳмалѳ-
ма, мыј вѳр сотчѳмјас вылѳ чуѳ пыр виѳѳѳѳм понда унаыс
сотчѳмѳнјасыс пѳрѳны нѳрѳ, мѳѳногѳн-кѳ шуны,—бур вѳра
удѳбѳѳј мусѳн пѳрѳ пѳлзујтчыны тѳјтѳм мусѳнѳ. Вѳрлѳн мус-
ѳн нѳрѳ пѳрѳ сыпонда, мыј дас војасѳн да со војасѳн чу-
кѳрмѳм сѳѳ мусѳн (перегној) сотчѳ, а колѳм мусѳныс озыр-
мѳ мѳнералиѳј совјасѳн да первојјасѳѳ јѳна мѳѳлас быдмы-
ны турун, кодѳ сѳсѳа бѳр бырѳ. Мѳча турун местаѳ кутасны
быдмыны кѳк шабѳѳ турун да нѳѳ, кодјас отсалѳны мусѳнлы
нѳрѳ пѳрны.

Кымын ѳѳѳкыда овлѳны вѳрын пѳжарјас, сѳмын јѳна
ѳѳѳѳѳѳны вѳр быдман условѳјѳјас, а мусѳныс вынѳѳммѳ да
сыкѳѳ ѳѳѳѳѳ, вѳр быдмытѳмла да ва тырмытѳмла—космѳѳ
(лыаа местајасын лыаыс кушалѳ), лѳѳѳ увтас местајасын
уна ва понда—пѳрѳ нѳрѳ. Ташѳм тѳрјас вермѳны лѳныс
сѳмын сек, кор пѳжарѳн сотчас вѳрын став пуа быдмантор-

җыс. А ташом сотчомыс вермө лоны сөмын лыска вөрүн, көні пујасыс быдмөны сорөн ічөтсаң ыжыддөз (кык кујим судта (да кокулыс јона лөптасома лысјасөн, увјасөн, төлөн пөрлөдлөм пујасөн либө вөрлезігөн колөм пујывјасөн да лөпјасөн. Мукөд дырји сотчөм вылө коллөны шыктөм пујас либө сотчытөм діјас (сещөмјасыс овлөны војын сотчигөн). Ташөм местајасас мыкө дыра бөрын мөддөны быдмыны посныдік кызјас либө піпујас, а најө кокулын, усөм корјасыс да увјасыс, артмө сөд мусін (перегној). Сещөмјас дырји на пөвсө заводітө овмөдчыны да быдмыны пожөм либө коз.

Чужөны тајө пујасыс агныс, көјдысла војасө гылалөм көјдысыс, сөсса јывјасыс вөчасөн өтлааслөны да кутасны быдмыны јонжыкјасыс, а мукөд пөрөдасө вевтасны. Пашкыра јыла да гырыс увјаса важ быдман пујас (рөчөн шүсөны „вакорјасөн“) кутасны сулавны том пујас пөвсын асланыс нем помастөз.

Танөгөп, ачыс пріродаыс, морт пондывтөг сотчөм іңјасө быдтө выль вөр. Сыпонда тајө вөрүс оз овлы культурној віда: пујаслөн арлыдыс абу өткоф, абу ствојнојөс, бырөмјас вестө оз лучкі тыра быдмыны. Став тајө тырмытөмторјассө позө бырөдны морт вынөн пріродалы отсалөмөн да сылыс законјасө—вөр быдман законјассө соблудайтөмө. Сөмын өнөз некущөм өтсөг пріродалы Војыв крајса вөрјасын мортсаң ез вөв өтөма, көт, шуам, сотчөм іңјасө выль пујас көзөмөн (выль вөр быдтөмөн), ні ващөм местајас костөмөн.

КУЩӨМ ВӨР ПӨЖАРЈАС ОВЛӨНЫ

Вөрүн овлыс пөжарјас торјөддөны кујим пөлөс вылө

1) мубердса (либө напољнөј), коді шүсө сіз-жө кокув-беглөј пөжарөн;

2) вершіннөј либө повальнөј пөжар;

3) мупыщса либө трунда пөжар.

Војыв крајса вөрјасын јонжыка овлөны воцца кык пөлөс пөжарыс (мубердса да вершіннөј пөжарјас), а көймөд пөлөсыс овлө шөча да сөмын крај лунвылын, көні кос гожөмјасын трунда мујас вермөны космыны бура пыддөз, а војла дорын оз леңны паскавны мупыщса кын пластјас да вылысса уль муыс.

Мубердса либө напољнөј пөжар. Тајө пөжарыс лөбө основнојөн став пөлөс вөр пөжарјаслы, кодјас заводітөны обычноја космөм ныщ, турун, усөм корјас да посні увјас сзјөмсаң. Быс первој котөртө струкајасөн му вылысті, а кор сөсса ыждыштас да кутас кыскыны сынөдсө, өдзө да

лоѡ ѡторја бi, кодi кутас паскавны, воѡ мунны да сотны аслас туј вылын став мусiн вылыссѡ, посныжык пујасѡс дагырыс пујасыс дiнјасѡ.

Таiѡ пѡжарыс зев јона ѡејствујтѡ жар дырјi, лунын, а војын мукѡдлатыс (торја-нын шоч вѡра iнтi да куш коластјасѡд), лысва уѡм понда да посны мусiн вылыс понда, ачыс кусѡ.

Мубердса пѡжарјасыс торја јона страдајтѡны лыска пујас, кодјаслѡн лыскыс лунын ыжыд бi жарван небѡд, мыјкѡ дыра бѡрын воштѡ асгыс веж рѡмсѡ, севса вiжѡдѡ да вочасѡн кiсѡс. Лыс кiсѡм бѡрын пујас обычнѡја коѡмѡны, кѡт-i налыс стволјасѡ да вужјасѡ ѡз шыкѡд пѡжарыс. Војын, пујывјасѡ кѡчыд сынѡд локтѡм понда, тащѡм торјыс оз овлы. Тапонда, кѡнјасын пѡжарыс вѡлi лунын i војын, сенјасын кољалѡны бiѡн шыкѡдѡм пујас (сотчытѡм дiјас).

Мубердса (напољнѡј) пѡжарыс меѡса јона страдајтѡны шѡр нема лыска пујас, торја-нын сещѡмјас, кодјаслѡн кокулас уна чукѡрмѡ кiсѡм лыскыс, кољасыс да кущѡмакѡ щѡщ посны кырыс. Став тајѡ хламыс сотчѡ сещѡм ыжыд жарѡн, мыј пулѡн кыре увса лкоѡ слѡјыс (качыс) пѡжеѡ (жаритчѡ), севса бѡрвылас кырыс чуктѡ да пуыс кушалѡ. Пу гѡгѡр кыре чуктѡмыс пуыс кулѡ, а ѡтi бокѡд чуктѡмыс лоѡ кос бока.

Кущѡм јона вермѡ вредитны пулы мубердса пѡжар, поѡд тѡдны сетыс, мыј пождѡма вѡрѡд меѡса iчѡт бi мунѡм бѡрын дыр кежлѡ сувтлѡ пујаслѡн вывлањ быдмѡмыс.

Щѡкыда быдмыс пујас (кѡнi муѡнсѡ јонжыка сажѡдѡма пујывјасѡн) јонжыка страдајтѡны мубердса пѡжарыс, шѡча быдмыс пујас серѡтi. Меѡса омѡла страдајтѡны сорѡн быдмыс пујас (лыкса да корја) да пѡшти нѡтi ѡз страдајтны мубердса пѡжарыс зiк корја пујас, кодјаслѡн кокулыс (мусiн вылысыс) овлѡ туруна. Мубердса пѡжарлѡн меѡса ѡпаснѡј торјыс лоѡ сiјѡ, мыј тајѡ пѡжарыс унжыкысѡ пѡрлѡ повалнѡј пѡжарѡ, торја-нын Војывв крајса вѡрјасын.

Вершiннѡј (повалнѡј) пѡжар. Тајѡ пѡжар дырјi ѡтпырјѡн ѡејствујтѡны кык бi: мубердса (напољнѡј) да пујывјасѡд муныс—вершiннѡј, кодјас мѡда-мѡдныскѡд ѡтлаасѡны сещѡм ногѡн, меѡым мубердса бi кучкѡ вѡлi пујывјасѡ. Кык бi костын тащѡм јитѡдыс-кѡ оз ло, пујывса бi кусѡ ачыс,—пулѡн ул корјас наѡмѡдѡны бiлыс вынсѡ.

Тащѡм бiјасыслы мѡда-мѡдыскѡд јитчыны ѡтсалѡны: быдсама пѡлѡс лѡп, том пујас, дiнсагыс увја пујас, кос

увјас да насаџ ђшјалѡм торјас. Тащѡм вѡрыс медјона паныда слѡ Војвыв крајын, кѡнѡ важысаџ-нѡн вѡр кералѡны да леѡѡны бѡрјѡмѡн, а лѡптыс да валежнѡкыс весалѡм пѡштѡ оз овлы.

Тащѡм вѡрјасын, мусѡн вылысса кос еж, лѡпјас, лашкѡс том вѡр да ѡшалан ројотсѡгѡн, мубердса бѡ каттысѡ паскѡд моз пу јылѡз, четчалѡ пуыс пуѡ да сотѡ став вѡрсѡ зоннас. Ызѡбтѡ сѡд щын, ыпјалѡ зев ыжыд бѡ, зев гораа лыјсѡ, печласѡ, гымакылѡ сотчыс вѡр. Гѡлѡвњајас шыбытѡны зев ылѡ бокѡ, отслаѡны бѡлы паскавны. Пѡжар дѡнѡ 50 метрыс матѡ матыстсыны оз поѡ.

Кымын щѡкыд лыска вѡр, сымын јона жугѡдѡ сѡјѡс пујывты муныс бѡ.

Сора вѡрјасын (лѡска да корја вѡр), кѡнѡ лыска пујас мѡда-мѡдсыныс торјалѡны корја пујасѡн (мѡда-мѡд вежкост), бѡ сотѡ јылѡчыс сѡмын ѡткымын пујасѡс, кодјас улысаџжык увјаѡс (коз, џыв, лашкѡс дѡныш пожѡм).

Мупыщса пѡжар (трунда сотѡм) паскалѡ медјонасѡ сещѡм џурјасын, кѡнѡ ем трунда пласт да кос гѡжѡмјасын сѡјѡ пластыс пыѡѡз космѡ.

Кос трунда ѡзјѡм мысѡныс первојсѡ сѡмын чѡскалѡ (сотѡ џѡсѡ оз), леѡ зев курыд щын, сесѡа, кор бѡлѡн выныс сѡдѡ, џур вылѡ кыптѡны пѡјѡм мылјас. Унаыс пѡјѡм увсыс ыпѡйтлѡ бѡ.

Лѡѡ-кѡ ташѡм пѡжарыс кос местаа вѡр гѡгѡрса џурјасын, колѡ вѡзны, медым бѡыс оз вуж вѡрѡ да оз паскав мубердса пѡжар.

Мупыщса пѡжарјас дырјѡ пујас шыкѡѡнѡ, дај вужјас сотѡм понда унаыс весѡг пѡрласѡны.

КУЩѡМ ПОМКАЈАС ВѡСНА ОВЛѡНЫ ВѡР ПѡЖАРЈАС

Пѡштѡ став вѡр пѡжарыс артмывлѡ мортјасаџ—лѡбѡ ѡзтѡны нарошнѡ, лѡбѡ лѡк ногѡн бѡѡн вѡѡѡтѡм понда ѡзјѡ. Вѡр пѡжар вермас лѡнѡ нѡшта сѡмын чорыд бѡыс, но тајѡ овлѡ зев шѡча.

Нарошнѡ вѡр сотѡны медјонасѡ аслыныс кущѡмкѡ выгѡда бѡстѡм могыс, лѡбѡ кодлыкѡ лѡг куѡа лѡк вѡѡм могыс.

Унаыс крестана сотѡны сѡкт гѡгѡрса вѡрсѡ мед ескѡ сотѡм вылас вѡчавны мујас лѡбѡ пѡскѡтѡна. 1923 вѡса гѡжѡмын ташѡм пѡжарјас вѡлѡмаѡс Комѡ областын—тылајас сотѡм понда (важѡн разрешѡтлывлѡмаѡс ужавны тыла-

асланыс протоколжасын ыстыелісны чардби ыылө. Ыстыелісны сы понда, мыј пөжар лоан луно „сыладор боксаңкыліс гымалөм шы“. Вермас-ө збыл ыылө паскавны вөр пөжар чардбисаң? Кушөмсурө лесоводжас шуөны, оз-пө вермы. Чардбилөн-пө сы ыжда вын, мыј сiјө вермас желлавын медыжыд, медјон пусө, но быс кутчисө пуас зев шоча, сөмын гыркаса нујасө, кодјаслөн пыщкас чукөрмөма кос лысјас да корјас, но гым дырјі пыржык-нін овлоны гырыс зерјас, сiң-кө чард пі помыс пөжар пөштө оз вермы лоны.

Сiң-жө 1913 воөз думажтлі і ме, но 1913 васа јун-төлысын ас сiнмөн адзылі, кызі вөр пөжар збыл бостеіс чардбисаң. Чардаліс, гымаліс јона, но ез зер. Муніс косөн. Ме ногөн, чардбисаң вермас лоны вөр пөжар көт і јона зерас чардалөм бөрын. А вермас лоны сiјө со кызі: чардби кутчигас гыркаса пуө чіскалас пу пыщкын велдыр севса, кор-нін гымалөмыс помасас, а ылыс мусіныс удітасны космыны, сотчан пу пөрө да разөптө ас гөгөрыс зев уна бікінь (поснідік шомјас) насаң і вермас лоны пөжарыс.

Кор вөр пөжар паскалө сiктјасоаң 100—120 кілометр сајын, зев сөкыд, унаыс некушөма он вермы төдмавын, мыј понда лоі пөжарыс. Сыпонда војвыв вөрјасын унжык пөжарыслөн помкаыс оз і сурлы (ташөмыс быдво овлө 60-саң 85%).

Пөжарјас јылыс статісніка лыдпасјас метеорологіческөј даннөјјаскөд (торја төлысјас да рајонјас бөстөмөн) өтластітлөмјас петкөдлөны, мыј пөжарјас медјонасө паскалөны жар поводфа дырјі.

Кор кос поводфа сулалө Војвыв крајын паскыджыка да кузжыка, вөр пөжарјас быдлаын вывті јона паскалөны.

КЫЗІ АДЗЫНЫ ВӨР СОТЧАНІНЈАС

Мед ескө вөр пөжар ез паскав ыжыд места ыылө колө кусөдны сiјөс заводітчигас.

Поснідік вөр дачајасын гожса кос поводфа дырјіев-тасжык местајасө, жужыджык стрөјбајас ыылө, көлөкөлнi-чајас ыылө, кысаң тыдалө вөрыс паскыджыка, сувтөдөны караульщiкјасөс. Караульщiкјас-кө бура төдөны сiкт гөгөрса вөрсө, пырыс-пыр-жө щын тыдовтчөм бөрын вермасны вiставны, кушөм местаын заводітчө пөжарыс. Бура-кө организујтөма вөр пөжарјаскөд вермасан уж, неуна јөдөн поөд кусөдны кажалөм пөжартө.

Но Војвыв крајын, көні став вөрыс артавсө уна со сурс гектарјасөн, ферт таөдн төдмавын пөжар места буре-

ща он вермы. Унаыс ылын вѳрјасын пѳжар лоѳм јылыг пондасны тѳдны сѳмын лун-мѳд мысѳи, кор бѳыс паскалѳма-нын да јона-нын пондас петны шыныс.

Кѳнѳи сотчѳ вѳр? Некод оз тѳд. Лоѳ леснѳј либѳ пѳжарнѳј стѳброжлы мунны да корсны вѳрсотчанѳнсѳ. Мунѳ сѳјѳ ѳтнасѳн трѳпајас куѳа, прѳбекјас куѳа. Быд 5—6 кѳлометр бѳрын лоѳ кајлыны пуѳ да вѳѳѳдлыны matka серѳи, кодарын да ылын-ѳ-нын шыныс.

Воан-кѳ пѳжар дорѳѳ ѳѳи лунѳн зев бур, а он-кѳ во—лоѳ уѳны. Војын бѳыс лантыштлѳ да шыныс оз кај вылѳ, а паскалѳ вѳр пѳвсѳ. Сыпонда војын он тѳд, кодарѳ колѳ мунны. Уѳѳм бѳрын бара лоѳ пујас вывсањ вѳѳѳдлѳ-мѳн мунны воѳѳ. Сѳјѳи вермас вошны лун-мѳд којмѳд. А бѳыд вѳѳѳ ассыс ужсѳѳ, воѳыг-воѳѳ паскѳѳѳѳѳ.

Коркѳ-некоркѳ пѳжар места сурѳ. Колѳ сѳјѳс кыщов-тѳмѳн тѳдмавны, паскыда-ѳ сотчѳ да кодарлањ мунѳ бѳыс меѳым тѳдны, уна-ѳ јѳз ковмас пѳжарсѳ куспѳѳѳм вылѳ.

1868 воын воѳѳа Петѳрбургскѳј губерњанын вѳлѳма зев уна вѳр пѳжар. Секѳи тѳдмалѳмаѳе, мыј кос ѳур куѳа лѳн поводѳда ѳырјѳи вѳр пѳжар паскалѳ суткѳѳн 6-7кѳлометрѳѳ, а вѳрын, ташѳм-жѳ поводѳда ѳырјѳи, мубердса пѳжар (сотѳма сѳмын пу дѳнјассѳ) мунѳс суткѳѳн ѳѳи кѳлометр мында. Суткѳи пыщкын бѳи ез ѳтмоза паскав. Војын пѳжар вѳлѳи лѳнавлѳ, шѳндѳи петѳмсањ бѳр бѳстсѳѳ ѳжѳыны ѳ век ѳтарѳ паскалѳ. Медјѳна бѳи вѳлѳи бѳстсѳѳ луншѳр бѳрын кык час гѳгѳрын, а сесањ да шѳндѳи летчытѳѳ вѳлѳи бѳр-нын чѳнѳ.

Шуам, пѳжар места удајтѳис тѳдмавны ѳзјѳмсањыс којмѳд суткѳи вылын. Сѳјѳ-кѳѳ, лѳн поводѳда ѳырјѳи бѳи паскалѳс 3 кѳлометр куѳа да 1¹/₂ кѳлометр паста, ставыс 5 кв. километр гѳгѳр. Сесса, кор леснѳк либѳ стѳбрѳж бѳр бергѳѳѳѳѳ да вѳсталас, кѳнѳи да ылынѳ пѳжарыс, кор чукѳртасны јѳзѳс да кор најѳ воасны пѳжар дорѳѳ, колѳ нѳшта суткѳи кык. Тајѳ карнас бѳи вермас паскавны нѳшта 2 квадратнѳј кѳлометр вылѳ. Таѳѳн пѳжар паскалас 7 квадратнѳј кѳлометр паста, либѳ 800 гектар паста, плѳщцаѳ вылѳ.

Кусѳѳдны ташѳм пѳжартѳ еѳа кадѳн, кѳѳ меѳ ѳ јѳзыс вѳлѳи уна, зев сѳкыд, а еѳа јѳзѳн ѳ ѳнѳм ѳе вѳчны: позас сѳмын кущѳмкѳ ногѳн наѳзмѳѳдны бѳи паскалѳмсѳ да вѳтчыс-ны зер.

Тасањ гѳгѳрвоана, мыј Војыв крајын унжык вѳр пѳжарсѳ, ылынѳс-кѳ најѳ сѳктјассањ, јѳз вынѳн пѳшти оз вермывлыны кусѳѳѳны, а кусѳѳны најѳ сѳмын зер ѳтсѳѳѳн.

Пожар места корсөмөн, кыз аңад, төлк еща. Колө кушөмкө мөд способ, мед ескө пырыс пыр төдны пожар местасө да пыр-жө мунны сетчө жөдөн да кусөдны жона паскавтөзүс.

Сещөм способсө вөлі предложитөма лесовод Вејншток 50 во саын. Вејншток способөн пожар места төдмалөны пожар щын кык точкасаң засечкаалөмөн. Точкајас бөрјыс-сөны вевтасжык местајасын, мед сесаң вөлі тыдалө вөрјыв-вежөсыс. Мед сижө точкајассө лүчкижыка лоө пасјөма, Вејншток рекоментујтөма сувтөдны сурјајас (столбјас) Сурјајаслөн судтаыс мусаң 1,22 метр, а кызтаыс 35 сантө метрыс не ешажык. Сурја пом шөрө (пу сөвмөсас) тувјавсө гөгрөс, шылөдөм шлапаа, көрттув. Көрттувлөн кызтаыс 2-3 см. Көрттув вылө пуктыссө нольпелөса квадратнөј пөв (планшет). Пөв вылө рөсујтчыссө малянөј краскаиөн дачалөн план, торја пунктјас точнөја петкөдлөмөн.

Тажө прөсөбленнөсө Вејншток шуліс „пөжар пызанөн“. Кызө пуктыны пөв, мед сижө петкөдліс вөр дачалыс бөрјөм пунктјас, лөсөдөны (определөјтөны) ориентөн бусолөн да матө гөгрөса тыдалан стрөбјасөн: көлөкөльнајасөн, өтка керкајасөн, торјөн сулалыс пујасөн да сизө воөд.

Пөжар щын места төдмалөм обоснујтөма геометричөскөј теорөјаөн (математөчөскөј өстина): „кык тыдалан точка сөртө төдмавны да петкөдлыны којмөд тыдавтөм точка“.

Пөжар места төдмалыс первој өтө точкасаң план куза нуөдө щынлаңө карандашөн вөз аслыс пөлөс лөнејка куза, көдө шуөө альядөдөдөн. Сөсөа бөстө сижө плансө сөрас да кызөмыј почө өдјө муно мөд точка дөрө да колана ногөн сурја лөсөдөмөн нуөдө план куза щынлаң лөнејка пөлөн мөд вөз. Кытө өтлаасөны (вужөны мөдө-мөднысө) вөзјас, сенө ө лоө пөжар местаыс.

Тажө способ сөртөыс пөжар места почө төдмавны сөмын вөрсө-кө јуклөма прөсөкјасөн да өмөс-нөн-кө точнөј планјас. Важөн прөсөкајтөм вөрыд зөв-на өща вөвлөма вөсөг лунвылын, а војвывса вөрјас прөсөкајтөм јылыс нөнөм-ө сөртөтны, вөсөг өз вөвлөны өкружнөј граөичөјас. Сөз-жө нурјас, тыјас, јујас, тујас, трөпајас, вөрјас да с. в. војвывса вөр планјасын (картајасын) сөкө өз лүчкө петкөдлыны, најөс петкөдлісны, өз сетөн, кытөн збыль вылө өскө колө.

Војвылын Вејншток способөн пондөс поңны лүчкө төдмавны вөр пожар местајас сөмын бөрја војасө, кор, сөвет власт дөрјө, гөгрөбок-нөн лөі төдмалөма став вөрсө.

Кызі практическөја нуодны тајо способсө (пөжярнөј
вышкајас стрөіталөмөн), подробиөја лөө вөіталөма вө-
зынжык.

Ферт, кор јона паскалас сынөд куға лебалөм (авиаци-
ја), вөр пөжар местајас да пөжарлыг ыждасө кокныа пөж-
ны кутас төдмавны аеропланјассақ.

II.

пөж
мер

шк
сы
пл

пө

бі
бі
кв
кв

к
л
јс

із
к

з
л

д
л

II. ВӨР СОТЧӨМЈАСКӨД ВЕРМАГАН МЕРОПРІЈАТТӨЈАС

Вөр сотчөмјаскөд вермасөм вылө колө нуөдны кыз пөжарјасыг вiдчiсан мерајас, сiзи-і кусөдчан технiческөј меропріјаттөјас.

A. ПӨЖАРЈАСЫГ ВiДЧЫГАН ОБЩӨЈ МЕРАЈАС

Колө аскадын өшлыны тыдалана iнјасө селсөветјасын, школајасын, лыддыган керкајасын, прістанјасын, вокзалјасын, парходјас вылын, вөр конторајасын да мукөдлаын плакатјас ташөм требовањөјасөн:

1) не бiјасны сешөмінјасө, кысањ вермас лоны вөр пөжар, торја-нiн кос поводда дырјi;

2) јона колана дырјi (сојан, шај пузөдны, вөрын узы) бi пестыны сөмын сешөмінјасө, кысањ оз вермы паскавны бiыс: вадорјасө, васөд нурвыв вiзјас вылө, лыа вылө да кытчө оз быдмыны турун да нiш, сiз-жө кодјөм гурапјасө, кодјасыг доргөдөрсө колө кiскавны муһ;

3) бiјасөн вөдiтчыны кызи позө вiдчiсөмөн да, кор оз кут ковны, кусөдны бөр, бiпурсө ваөн кiскалөмөн либө лыаөн да муһ тыртөмөн, сөмын мед ез сурны турунјас да јогјас;

4) тујыс да трөпајасыг бокө не шыблавны кусөдтөг iзтөг да чiгарка помјас, а кусөдны кiад либө талавны кокулад;

5) не вөчны шом, сiр да дөгөд вөр дача пышкын, заводјасын да кустарнөј установкајасын, кодјас вөр дорсан 100 метрыг матынжыкөс;

6) вөралiгөн не вөчавны зарадiтчан пыжiкјас кокнiа өзјыг материалјасыг: рузумыг, кудельыг, вагаыг, газет бумагаыг да сiзи возө;

7) војјасын бiөн черi кыјiгөн не шыблавны ју берег пөлдөн либө тыјас дорө зiкөз күстөм сартасјас, а шыблавны најөс вескыда ваас.

Ташөм плакатнөј шыөдчөмјасыг өддор, кодјасөс потверждајтөны iсполкомјаслөн објажитан шубмјас, колө ветлан тујјас вылө, вөр трөпајас вылө, кылөдчан ју берегјасө, вөр дачајас пыцкө да гранiчајас дорас сувтөдлыны тыда-

ланінө пөвјас, кодјаслөн гїжөдыс мед вөлі чуксалө: відчїсөмөн вөфїтчыны вөрүн бїөн да візны вөрсө сотчөмыс, кыз јона колана народнөј достојаньөос. Пөжарјасыс відчїсан мерајасөн-жө колө лыффыны пода да вбла (поэом серті) сторожевөј постјас органїзујтөм да быд учлесхозын добровольнөј пөжарнөј дружинајас лөгөдөм, кытчө кыскыны служащөјјасөс, пөстојаннөј робөчөјјасөс, леснөј стражаөс, кооперїујтөм вөралыс-кысысјасөс да мукөд јөзөс, кодјас асланыс професөјјаөн јїтчөны вөр ужалөмкөд.

Тажө мерајассө лөгөдөмкөд рафыс, колө паскыда төдмөдны јөзөс, кущөм значењыдыс вөрлөн прїродаын да кущөм полза сетө сїјө овмөслы, сїз-жө, кущөмөс Војвылын быдмыс лыска да корја пујаслөн технїческөј својствојасыс да кущөм вөр мыј вылө мунө. Та могыс рекомендујтчысө вөчавлыны бесөдајас, лекціјајас, сїз-жө снабжїтны бура велөдчөм јөзөс колана лїтератураөн мукөдлы лыффөм вылө.

Б. ТЕХНІЧЕСКӨЈ МЕРӨПРІЈАТҒӨЈАС

1) Пөснї вөраіныс кујлан вөр весалөм. Тајөс колө лыффыны өтї-кө, вөр дөзөбрїтан мераөн, мөд-кө—сотчөмыс вөр візан мераөн, кодї јона візас бї паскалөмыс. Сывөсна Војвылын вөр весалөм вылө оз поз візөдны кыз коммерческөј операціја вылө да некущөма оз поз зїлыны, медым весалөм вылас пуктөм ужвыныс (затратајасыс) неперемөннө вештїс сїјө кујлан вөрсө вузалөмөн. Кујлан вөр (валежнїк) весалөм колө лыффыны вөр візан колана мераөн, кодї вештас пөжар помыс лөбм гырысжык убыткајас.

2) Пөрөдөм вөр бөрті коласјассө весалөм.

Тажө коласјасыс овлөны пујывјасыс, увјасыс, чагјасыс. Најө мукөд дырїї тупкөны постала став керөганїнсө да сетөны зев бур сојан гагјаслы, щакјаслы, а медса јона—бїлы. Ферт, торја сещөм јона весалөмјас оз ковны, колө сөмын шөчмөдлыны чукөрмөм кламсө, мед оз вермы паскавны бї. Сөсө, кералөм местаө выл вөр буржыка быдтөм могыс, колө чукөртөм кламсө вөз тулысын лїбө сор арын сотны. Мед вөјдөр колө весавны сещөм кералөм участокјас, кодјаслы јонжыка грөчїтө пөжар. Колө пуктыны торја выіманьө көрттујјасөсө, грунтөвөј тујјасөсө да кылөдчан јујјасөсө матын участокјас весалөм вылө.

1) Государственнõй вõржалан трестјаслы сетõм обще-государственнõй значеньõа вõрјасын — леснõй органјасса техническõй аппарат пыр (леспромхозјас да учлесхозјас) да леснõй стража пыр.

2) Особõй назначеньõа вõрјасын — сїјõ учрежденьõон, предпрїятїõон да велõдчан заведенїõон, кодлы сетõма сїјõ вõрсõ.

1) Местнõй значеньõа вõрјасын — сетчõс раїсполкомјасõн да сїктсõветјасõн. Кусõдчан ужõи вескõдлõны лесоводјас, кодјас ведајтõны сетчõс вõр овмõснас, а контроль кутõны местнõй значеньõа вõрјасõн ведајтыс инспекторјас.

Мукõд пõлõс мерајас пыддї, кодјас отсалõны буржыка вермасны Војвыв крајса вõрјасын пõжарјаскõд, ез ескõ вõв омõл торјõдны селсõветса шленјас пõвсыс 1-2 мортõс пõжарнõй смотрїтелјас пыддї (лыдфыны најõс постõјаннõй уполномоченнõјјасõн). Тајõ смотрїтелјас гõжа кадын вõрõ муныс јõзлы, пондасны вїставлыны мед бїјасõн вõдїтчасны јона вїдчысõмõн, а скõт вїчысјас — мед вõрын ез бїјасны. Такõд õтщõщ на вылõ-жõ колõ пуктыны јõзõс лыд вылõ бõстан уж вõр сотчїгјасõн трудповїнност нудõдм могуы, сїз-жõ вõр пõжар кусõдан кõлуј (зырјас, коканјас, кїркајас, кõрт куранјас, черјас да мукõд) прõверїтан уж:

Пõжарнõй вышкајас.

Государственнõй вõрјасын пõжарјас бõрса наблудаж-тõм вылõ пõжарнõй вышкајас лїбõ каланчајас медвоzzaыы заводїтїсны вõчавны 1892 воын. Вышка колõ вõлї вõчны 4 керјыс кузтанас 17-сань 21 метрõз да кызтаõн 18 сантї-метр (јыв орõдõмõд). Тајõ керјаскõ сувтõдлїсны муõ јыв-јаскõ пыщланõ норїнтõмõн (нол пелõса пїрамїда моз) да пелõсјаскõ пыклїсны. Вышка кузтаас кујїмлаõ вõчавлїсны пõнерõга јїтõдјас, а сїјõ јїтõдјас вылас волсавлїсны жоқ-јас. Караулщїклы вылысас кајõм вылõ жоқыс-жоқõ сув-тõдлїсны посјас.

Керјас заптõм вылõ да вышкајас стрõїталõм вылõ лезлїсны сõм 100 шажтõн быд вышка вылõ. Но та мында сõм вылõ пõжарнõй вышка стрõїтны, весїг танї индõм меда прõстõј конструкцїаõн, оз вõлї поз. Сетчõ шõрõ-жõ õткы-мып леснїчејаслõн кыптылїсны тащõм вõпросјас: „Мыј вылõ ескõ Војвылын тајõ вышкајасыс да вермасны-õ најõ вајны кущõмкõ пõлза? Вышкасань позас адзыны кыккõ

ылыс шын петѳм. Ковмас корсыны, кыті сотчѳ. Сің кө
вышка колѳ сѳмын шын каяѳм виѳѳѳѳм вылѳ“...

Сіңѳн војвыв вѳрјасын 1925-д воѳѳ вышкајас ез вѳв-
ны, најѳс стрѳитѳм јылыс некод ез і думаятлы. А мукѳд
рајонјасын (војза Казанскѳј, Нижегородскѳј, Самарскѳј

1-ѳд серп. Керјасыс јітѳм пѳжарнѳј вышкалѳн кык рама.

ѳубернајасын, дај весіг Алтайскѳј округын) пѳжарнѳј вышкајас
вѳліны-нын, најѳс лыѳѳысны јона коланаѳи уна лесовѳд-
јас. Сің, 1911 воын Е. Е. Керн аслас докладын лесокул-
турнѳј коміссіјалы індылс пѳжарнѳј вышкајас вылѳ, кыз

медса бур средство вылө, кодөн позө адзыны пöжар, да лыдылыс вышкајас стрöиталөм вывти коланади. Секи шулисны, мыј тајө вышкајассө колө снабдитны лесничество-јасса планјасөн, оријентир-буссольјасөн да альмидадаясөн, код-јасөн позис ескө веккодчыны щын вылө да адзыны пöжар места. Тајө вышкајассө колө јитны телефонијö сетөн лес-ничејјас да леснöј стража керкајаскөд.

1913 воын Е. Е. Керн да А. П. Молчанов Петербур-гын Леснöј обществоса öти заседаниö вылын индылисны, мыј Бузулукскöј борын (Самарск. губ.) да Нижегородскöј губернаын вöчалөм пöжарнöј вышкајассаң, көни вылыс плöщадкајас вылас сувтöдлөма оријентировочнöј план-јаса пызанјас, позö тöдмавны пöжар места $\frac{1}{4}$ километрöз. А. А. Лужицкij сijö-жö Леснöј обществолы вöчис доклад Казанскöј губернаувса лесничејјасөн Ијинскöј да Зельнов-скöј лесничествојасө экскурсија нуөдөм јылыс да вiста-лис, мыј „тајө вышкајас рафис унаыс удајтчылис кусöдны пöжар самöј заводитчигас“.

Татыс ми адзам, мыј Вејнштовлөн мөвпыс „пöжар-нöј пызанјас“ лөсөдөм јылыс кутис нуөдөсны оломö пöш-ти 40 во бöрын, кор паскалис лесоустројство. Вылын мес-тајасө столбјас сувтöдлөм пыдди кутисны вöчавны специал-нöј вышкајас. Најө вiзöдныс ноль пельöса пирамида кодөсө (јывлаңыс векналöны). Вöчöны гöгрөс керјасыс либө весиг пöвјасыс (дöскајасыс) фундамент вылө.

1925 воын, кызи вöли индöма-нин вылынжык, воzza Кардор губернаын (Кардор—Вөлөгда көрттуј пöлөн) мед-воzzaыс вöли вöчöма опыт вылө кык вышка, кодјас 1926 воын сетисны зев бур результатјас.

Öни Војвыв вöрјасын ем-нин 30 вышкаöз (көрттуј пö-лөн да Пiнега ју куза). Быд вышка вöчöма места вылас керјасыс јитлөм кык рамаыс (1 серп.)

Јитлан местајасөд керјас крепiтавöбны көрт колча-јасөн дај, сыс кыңзи, болт вылө бостөм накладкајасөн. Тащөм ногөн јитлөм керјас öтлаавсöбны öти рамаö да бара крепiтавöбны көртјасөн да болтјасөн.

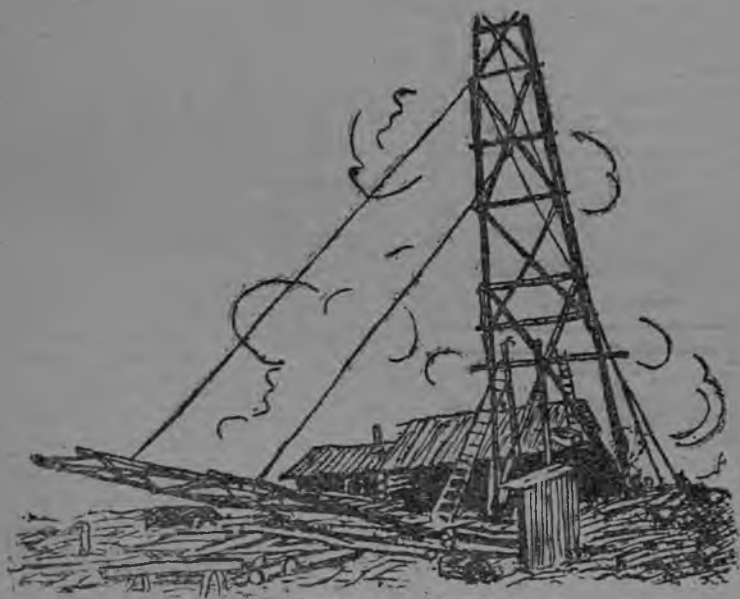
Көрт колчајаслөн (схваткајаслөн) лыдыс да гырсаыс артавсө вышкаын јарус лыд серти (кымын кер судта лөб вышкаыс), а јарус лыдыс вöчсө места серти да вöр жужда серти. Схваткајасөн кыңзи, рамајас крепiтавöбны нöшта креставлөм пластiнајасөн.

Тащөм ногөн вöчалөм рамајас лебедкајасөн, блок-јасөн, талъјасөн да цiнкөвöј канатјасөн лептавöбны да сув-

тӧдӧӧны воӧвыв кодӧм гујасӧ, кодӧслӧн сувтӧаыс колӧ лоны еша вылӧ 2 метр.

Рамајас лептӧм вылӧ да медым вышкаыс лоі зумыджык, улыс плӧщадка шӧр вегтӧ сувтӧасӧ „стојак“—ӧтторја куӧ кер, кодлӧн колӧ кутны еша вылӧ кујим јарус.

Первој лептысӧ да сувтӧдсӧ ӧти рамаыс, кодӧ—јонжык вылӧ—крепитсӧ цӧнкӧвӧј отӧажкајасӧн. Тајӧ рамаас, сувтӧдтӧӧыс, схваткајасӧ 2-3 местаӧ крепитсӧны блокјас мӧд рамасӧ лептӧм вылӧ. Мӧд рамаыс, первојја мозыс-жӧ, лептысӧ сӧјӧ-жӧ лебедкадн, блокјасӧн, тӧлјасӧн да цӧнкӧвӧј канатјасӧн (2 серпас).

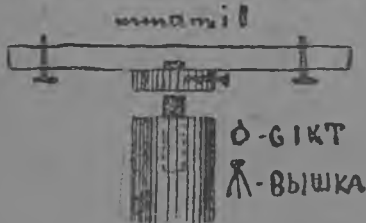

2-серп. Пожарнӧј вышкаыс мӧд рамасӧ кыпӧдӧм.

Кор кыкнан рамасӧ лоӧ лептӧма да места вылас сувтӧдӧма (виӧд 1 серпас вылыс), најӧс бокјасаныс крепитӧны нӧшта поперӧга керјасӧн.

Тащӧм ногӧн быд боксаӧ крепитӧлӧм вышка лоӧ кол пельса пирамида код, кодлӧн вылысыс векӧалӧ. Му бердтыс вышкалӧн плӧщадка колӧ лоны 76,56 кв. метр пагта, а јывтӧыс—9,0 кв. метр пагта.

Вышкаын јарусыс-јарусо вочавсоны ступена посјас-
кутчисан перілөјас да пөвја плөщадкајас. Медса вылыс
плөщадка выло вөчсоны костөдлөм пөвјасыс бокјас. Сени
лоө пөжарјас бөрсө наблудајтыслөн оланыныс. Сіјө-жө
плөщадка вылын жој шөрас (жојыс вөчсө топыда да
лептывлана бөдсөн) сувтөдсө бостлытөм выло неыжыд.
сурја, а сы выло пуктыссө планшетнөј пөв. Тајө пөв вы-
лас клеітөны дачалыс плансө, кодлөн масштабыс колө-
лоны сантиметрын уна выло 1 кілометр. дача план выло.

3-өд серп. Планшетнөј пөвјаслөпн схематическөј чертож (дача плансн).

пуктыссө 1 мілліметр гырса деленнөјјаса рамка, кызд
петкөдлөма 3 д серпас вылын.

План обслуживајтөны оријентир-буссолөн да аллїдадаөн.
Рытјасын да кымөра лунјасын зерис да уль сынөдыс видчы-
сөм могыс лөвөдөны брезентөвөј чехол, кодөн плансө вевт-
тылөны.

Пөжарнөј вышкајас тырөз оборудујтөм выло најөс воча-
сөн јіглөны телефоннөј сетөн да снабжајтөны пөжарјас бөрсө
наблудајтысјасөс полевөј бїноклјасөн.

Кушдмөс војыв вөрјасын вөчалан пөжарнөј вышкајас—
петкөдлө 3-өд серпас.

ВӨР СОТЧАНІНЈАС ПӨЖАРНӨЈ ВЫШКА ВЫВГАН- ТӨДМАЛӨМ

Вылыпжык вөлі висталөма, кыңи колө төдмавын вөр
сотчан местајас набљудательнөј пунктјассаң. Сещөм-жө
ногөн төдмавысөны најө і пөжарнөј вышкајассаң.

Медым сетны дача планыслы колана положеннө, план-
шетыс ориентірујтчө—уровенөн, сувтөдсө рөзлөја јенеж
тас сергыс, а ориентірбуссолі отсөгөн план вывса став
вічјасыс лөсөдчөны өтмоз (паралельнө) меставывса вічјас
серті.

Вышка сурја јылө таңи лөсөдөмнас планшетыс пук-
тысө вөрчөдлөтөм вылө да крепітсө торја станөвөј ви-
төн (вічөд дача плана планшетнөј пөвјасыс схематическөј
чертож 4 өд серпас вылыс).

Вөрыс щын каңалөм бөрын, вічөдылы медвозын колө
відлыны ориентір-буссоль серті планшетыслыс пукалөмсө.
Планшетлыс бура пукалөмсө төдмалөм бөрын вөр сотчөм
вічөдан вышка местаас колө суцкыны јем да сыдінө від-
чөдөмөн вайөдны алыдада, вескыда щын вестас индөмөн.
Сыбөрын вөсныдыка јөстөм карандашөн алыдада јемла-
дорса дорыштыс, нуөдөны вескыд віч, коді поперегалө
јуклөм дача план рамкасө, кыңи петкөдлөма схематическөј
чертеж вылын. Тајө нуөдөм віч бөкөдыс пасјысө кадыс,
кодыр вөлі аңқөма щынсө.

Вышкаас-кө абу нуөдөма телефон да ем сені торја
(вөла лібө пода) караулітчысјас вічөдысыс пырыстөм пыр
каңалөм щын јывсыс караулітчыс нарошнөј пыр јуөртө
учлесхозас, индө кытөні тыдовтчис щынсы.

Тајө сведөһнөјассө сјжө пырыстөм пыр јуөртөны
матынжык сулалыс мөд вышкаө, колө бура төдны, мыј
вөр сотчан места төдмалөм вермас лоны сөмын кык выш-
каөн, кодјас мөдө-мөдөсыс сулалөны 20-25 клм. сајын. Мөд
вышкаас ем сещөм-жө планшет дача планөн. Первојја выш-
ка сетөм индөдјас сертыс сені медвозын пуктысөө вічір
віч воңа вышка вывсаңыс каңалөм щын вестас. Сөсөа
планшетсө колана ног лөсөдөм бөрын сјјө-жө щын петөм
вестас вічірујтөны-һын тајө вышка вывсаңыс. Карандашөн
нуөдөм вічыс муно воңа вышка вылын нуөдөм віч вөмө-

ныс. Кык віч крестасан местаыс і лоѳ вѳр сотчан мес-
танас.

Тажѳ планшет вылас-кѳ инѳма тујјас, јујас, тыјас,
трѳпајас посні вѳраинјас да нурјас, секи лоѳ зев гѳгѳрвоа-
на, кущѳм местаѳджык. сотчѳ, кущѳм тујѳд лиѳѳ трѳпаѳд
да кытыгжык мѳѳѳдны јѳзѳѳ вѳрсѳ кусѳѳѳм вылѳ.

Медвоzza кусѳѳѳчан уж вылѳ колана јѳз лыд, поѳѳ
артавны кадјас серти, дырѳ-нын сотчѳ вѳрыс, дырѳн-ѳ поѳас
чукѳртны јѳзѳѳ да дырѳн-ѳ најѳ вермасны воны места вы-
лозыс 1 час вылѳ 4 кілометраѳн мунѳм арталѳмѳн. Шуам,
вѳр сотчѳм каѳалѳма 10 час асылын, сотчѳ сѳјѳ медматыса
сѳвтјассан 20 клм. сајын, сы јылыг објезшѳкы да сѳктеа
сѳветлы јуѳртѳма 12 час лунын, јѳз чукѳртѳм вылѳ мунѳ
4 час. Сѳз-кѳ, вѳр сотчыны заводѳтѳѳмеаң да сотчанѳнѳ
јѳз вотѳз став-кадыс мунѳ 11 час. Та дыра каднас, бѳыс-кѳ
мунѳ шѳркѳѳѳѳѳма суткѳѳн 2 клм, лиѳѳ часѳн 0,08 кілометр,
пѳжар вермас бостны плѳщад 1 квадр. кілометраѳз,
лиѳѳ 100 гектар кымын, а бѳлѳн лиѳѳјаыс паскалас еѳа
вылѳ 1.500 метр куѳа. Кусѳѳѳѳѳм вылѳ ѳѳѳ ужалыслы ар-
тавны 50 метра куѳта лиѳѳја. Сѳз-кѳ ставыс ковмас еѳа
вылѳ 30 морт, а емѳѳ-кѳ сенѳ. щѳщ ѳѳѳт арлыда јѳз лиѳѳ
нывбабајас ковмас 40 мортѳз.

III. ВӨР КУСӨДАН ТЕХНИКА

Кусөдчан көлү

Вөрын пөжарјас кусөдөм ылө медколана орудјіөја-сөн лобны: черјас, пөперешнөј пілајас, зырјас көрт куранјас, багырјас, гідро-пултјас (кіднужалан пөжарнөј насөсјас), брөчентыс вөчөм складнөј ведрајас да росјас (росјасыс вөчавсөны места ылас).

Унаыс-нын вөлі каҗавлөма, мыј буржыка да регыдҗыка верман кусөдны пөжар-тө бур качества орудөдјасөн (инструмент-јасөн). Сөмын унҗык јөзыс оз лыддысны тајдн да вөрө кусөдчыны мунигөн бостөны сөрөсы сещөм лок орудјіөјас, кодјас туп-ласөны гортас ковтөм тујө.

Код-кө көт-і бостас сөрөсы буржык чер, піла либө зыр, то ужалө сјдн зев јона видчисөмөн, медем нежугөдны асөсы инстру-ментсө. Төдөмыс, тајі ужалөмыд муно зев назөн весшөрө вошө зев уна кад. Јона омөл инструментјасөн ужалігөн нөшта-на лна во-шө бур кадыс. Ужілі-гас көсещөм омөл инст-рументыд жугалө либө чегө,секі ужалысыслөнзік нинөм оз кол да сылы быт лөө вуҗны кокні-жык уж ылө. Овлө і сещөм тор, мыј көртзыр либө кокан жугалөм бө-рын вөдөны сјдс—пуыс. Тащөмјас дырјі најө, өт-і-кө дугөдлөны черөн ужалысө уж ывыс, а мөд-кө,пуыс вөчөм зыр-

а)

б)

Вөр пөжар кусөдан

жыд да коканыд оз тујны вöрын ул му перјом вылö, кодлөн вылысыс тупкысöма вонöс быдман кустјасөн да кысöма најö вужјасөн.

Öтi кывјөн-кö шуны, оз поç öткода бура ужавны пу либö градјас ужалом вылö лöсöдöм орудијöјасөн (сывилö вöчöм зырјасөн, коканјасөн, му бугританјасөн да сiзi воçö) вöрын.

Вöрын ужалöм вылö емöс специалнöј орудијöјас. Најö цышкыс вөр кусöдöмјас вылö колö лыффыны торја бурөн со кушöмјасöс (5-öд серпас).

Коканјас: а) Мантејфеллөн—мусiн небçöдöм вылö; б) корчевальнöј—поснi вужјас орјöдлöм вылö. Канава кодјом да мукöд пöлöс—кöртзырјас. Гартига куран.

Бөрја кадын вөр кусöдöм вылын пондiсны ужавны гидрoпултјасөн (кiөн ужалан пöжарнöј насос), кодјас сетöны зев жыд отсöг вуж вылын смалан гыркаса пујас кусöдiнөн либö кор быс воас валож чукöрјасö да пондас ломтысны сещöм жара, мыј некушöма оз поç сы дорö матыстчыны.

УЖАЛАН ВЫН

Öдјөнжык да зелöдчöмөн ужалöм—медколана тор вөр сотчöмкöд вермасöмын. Кымын öдјö лöд кутöма бiсö да примiтöма колана мерајас, сымын јона поçö нафејтчыны сiјöс кусöдöм вылö. Сыпöнда леснöј стражалы, вөр сотчöм јылыс јуöр воöм бöрын колö пырыстöм-пыр јуöртны сы-јылыс учвöрхозö, сiктсöветö да милција представителлы (селiсполнителлы) матi гöгöрса сiктјасыс јöзöс ысталöм вылö. Медвоçын колö ыстыны пöжар вылö матi гöгöрса сiктјасын олыс ас вöлаыс котыртчöм вөр кусöдыс дружи-наса шленјасöс да кооперiрујтöм кыјыс вöралысјасöс, кодјаслы быç колö мунны вöрсö кусöдны асланыс вöралан участкö, кушöмöс сетöма налы договор куçа госфондса вöрыс.

Вөр кусöдан уж вылö муныс дружиниқјаслы да вöра-лысјаслы пöжар вылö воöм бöрын колö, бiсö кусöдны за-водiтчытöç, бура тöдмавны: кысаң заводiтчöма пöжарыс, кодарланö мунö быс, кушöмжык вөрјас сурöны бi мунан туј вылын (поснi вöраiнјас, тöлөн пöрöминјас, керасöм бö-рын коласјасөн тырöм участокјас), кодарынжык вөр сотча-нинсаң медматын ваыс (нурјас, јујас, шорјас либö нурпод-јасöминјас), сiç-жö просекајас, тујјас да трöпајас.

Учвѳрхозѳн заведујтыгылы лѳбѳ сылы отсасыгылы, вѳр сотчѳм јылыс кывлѳм бѳрын, колѳ пырыстѳм пыр-жѳ лупын кѳт војын, шыбытны став мукѳд пѳлѳс ужјас да мунны сѳјѳ сѳктѳ, кытыс колѳ чукѳртны вѳр кусѳдѳм вылѳ јѳзсѳ; кусѳдѳм вылѳ сѳргыс колѳ боетны складгыс мыјкѳ мында инструмднтјас.

Пѳжар вылѳ муныс чукѳртѳм став јѳзлы вѳчсѳ спѳсок да сетчѳ пасјавсѳ, кодѳ кушѳм орудѳјѳн локтѳс. Тајѳ орудѳѳјассѳ колѳ видлавны, тудѳны-ѳ најѳ уж вылѳ. Сегга јѳзсѳ торјѳдалѳны физѳческѳј вын сертыс торја группајас вылѳ. Первој группаѳ инѳѳны черѳн керасысјасѳс да зырјасѳн ужалысјасѳс вынажык да зѳнвѳзажык мужѳкјасѳс, мѳд группаѳ—кокѳнѳн да багырѳн ужалысјасѳс да шлѳтчысјасѳс—вынажык мужѳкјасѳс да зѳнвѳза нывбабајасѳс. Којмѳд группаѳ инѳѳны слабжык нывбабајасѳс да томжык војтырѳс, кодјаслы шѳктѳны шлапјѳдлыны бѳсѳ росјасѳн, чышкыны бѳкѳнјассѳ сотчан вѳзгыс, ва вѳжавны да наблудѳнтны кусѳдѳчѳнынын, медым кѳсгыс бѳкенјассагыс вылыс ез ѳзы му ежыс.

Быд группаын јѳз лыд, кусѳдѳчан ѳрудѳјѳјасѳн колѳ лѳсѳдны колѳм серты. Обычнѳја Војвыс вѳрјасын кусѳдѳчѳм вылѳ јѳнжыка колѳны зырјѳн ужалысјас, најѳ жын мында—кокѳнѳн да черѳн ужалысјас, а сыбѳрын 5 мортыс не унжык багырѳн ужалысјас. Мукѳдыс—став јѳз пыщкыс нѳлѳд јукѳн мындаыс—индысѳдны којмѳд группалы индалѳм ужјас нуѳдѳм вылѳ.

Вѳр сотчанѳнѳ мунтѳз быд группа вылѳ индысѳѳ ѳтѳ морт ужѳн вескѳдлѳм вылѳ, кодлы колѳ нуѳдны јѳзсѳ да вѳѳдны, медым некѳд ез пыщы уж вывгыс кушѳмкѳ пѳрјалан помкајасѳн.

Вѳр сотчанѳнын став ужнас вескѳдлысѳн лѳѳ учвѳрхозса заведујтыс лѳбѳ сылѳн отсасыгыс, а најѳ вотѳз—ѳтѳ опытнојжык ѳбјезщѳк.

Мѳлѳцѳјалѳн да сѳктѳсѳветјаслѳн представѳтельјас вѳѳдѳны вѳр кусѳдыс робѳчѳјјас уж бѳрса да ѳбщѳј руковѳдѳтельлыс шѳктѳмјас точнѳја ѳсполнајтѳм бѳрса.

Гѳдропултјасѳн кусѳдѳчѳнѳн да ужалѳны-кѳ сенѳ шѳщ пѳжарнѳј ѳхранаса представѳтельјас, став кусѳдѳчан ужѳн вескѳдлыс шѳктѳ налы индавны, кызѳ колѳ ужавны гѳдропултѳн да колѳна дырјѳ вескѳдлыны сѳјѳ ужнас.

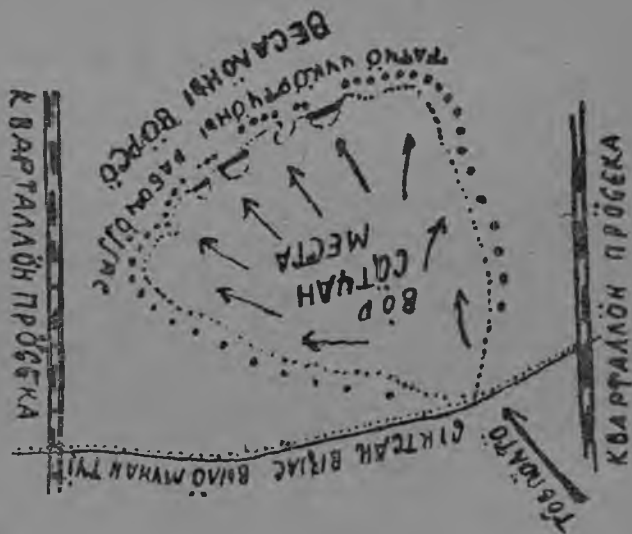
Вѳр кусѳдан ужыд тѳдѳмыс зев сѳкыд. ѳтѳ-кѳ зев сѳкыд сенѳ курыд щын пыщкын лѳлавныд, мѳд-кѳ, зев жар да сыпѳнда, зев регыдѳн јѳзыд жујалѳны—муѳдны. Тапѳнда

став ужөн вескөдлыгы колө тѳны местнѳ условіѳ-
 јас да тѳждыны јуан ва понда, медем робочѳјас выныс
 оз усны. Сынѳнда ужавны заводѳттѳз сылы колѳ индыны,
 морт мѳдѳс перјыны јукмѳс буржык да матынжык местаѳ.

Ем-кѳ матын вѳлѳн ветлана тѳј лѳбѳ ордым, робо-
 чѳјјаслы јуан васѳ позѳ вајавны неыжыд бѳчкајасѳн кык
 тѳгыла телегајас вылын лѳбѳ доѳјас вылын.

БІ КУСѳДАН НОГЈАС

Вѳр кусѳдан уж вылѳ сувттѳз ужѳн вескѳдлыгы
 мевозын колѳ лѳсѳдны ужалан план. Ужѳн вескѳдлыг
 вѳр кусѳдан уж вылас ужалысјасѳ јуклѳ, вѳр сотчѳмы-
 лыс вынсѳ арталѳмѳн да кушѳм участокын кушѳм вѳрыс
 бѳыслы воѳѳ мунѳм вылас.

6-ѳд серп. Бѳ кусѳдан схематическѳ чертеж.

Вѳрсотчанѳнаыс ужавныс колѳ заводѳгчыны сы ыв-
 насан, медем бѳ вотѳзыс ештѳдны став колана ужсѳ.

Вѳр кусѳдѳјасѳн уна ужалысјас дырјѳ зев щѳкыда
 овлѳ, мыј ужалысјасыс чукуртѳдны ѳтчукурѳ унаѳн да ме-
 шајтѳдны сѳмын мѳда-мѳдыслы ужавнысѳ.

Медым ез ло ташом торжыс—индысёны торја јѳз, кодјас виѳдѳны бура да ѳткоѳа ужалан вын сувтѳдалѳм бѳрса.

Кор сотѳѳ сѳмын муеин веркѳсыс (њыцкыс, важ туруныс, пу лыстјасыс да лысјасыс), быс јонжыкасѳ паскалѳ тѳв сертѳ. Тани сотѳѳм площшаѳыс лоѳ кујим пелѳса модаѳн, кодлѳн вевдорја пелѳсыс лоѳ сотчыныс заводѳтчан местаыс (6-ѳд серпас).

Пѳжарыс-кѳ ѳвѳлуна-на да ем тырмымѳн ужалан вын да абу ыжыѳ тѳв, кусѳѳчыс робѳѳјјас бѳстѳны сотчан местасѳ орјавлытѳм кыщѳ. Сѳмын секи унжык јѳсѳ сувтѳѳѳны јонжыка сотчанијасѳ, кодарѳ мунѳ быс (6-ѳд серпас)

Бѳ мунан туј вылын-кѳ ем кујлан пуыс вѳр (валѳж-њык), либѳ керасѳм бѳрса колас чукѳрјас да мукѳдлѳн, мыјдакѳ ужалыѳјасѳ инѳны увјас керавлѳм вылѳ, кујлан пујас орјѳдлѳм вылѳ да чукѳрјас разѳѳѳм вылѳ. А меѳуна јѳѳѳс сувтѳѳѳны туј бѳкјасѳ, кодарѳ меѳѳа јона мунѳ быс. Сени колѳ кутны бѳсѳ воѳѳ мунѳмыс да пѳжарсѳ вѳчасѳн векњѳ-ѳѳмѳн чѳнтыны бѳлыс вынсѳ главнѳј мунан тујѳѳыс. Тани колѳ набљудѳјтны, меѳым ужалыѳјас мунисны воѳѳ ѳтѳ виѳын, меѳым на пыцкыс ѳекод ез колтчы бѳрѳ да ез панјы воѳѳ. Он-кѳ таѳѳ вѳч, быс зев кокныда да тѳдлытѳг вермас кушѳѳмкѳ местаѳѳд пѳекѳѳчыны чѳп пыр да ѳзјыны робѳѳѳјјас мыш сајып.

Пѳжар кусѳѳѳмын главнѳј ужсѳ нуѳны корја нѳрјыс вѳѳѳм росјасѳн бѳсѳ шлапѳѳысјас да зырјасѳн ужалысјас, кодјас тыртѳны бѳсѳ муѳн. Коканјасѳн ужалысјас кодјоны мусѳ кусѳѳѳм виѳѳѳ да таѳѳн кусѳѳѳны мупыщса перегно-јѳѳ муныс бѳсѳ. Щѳкыда ковмывлѳ бѳ кусѳѳѳм вылѳ бѳстны ѳе бѳ мунан. а бѳкыс, кысањ новлыны мусѳ зырјасѳн абу зев лѳсыѳ дај каѳыс весшѳрѳ вошѳ. Тапонда сешѳмјас ѳырјѳ новлысѳны парусѳнаыс (ѳѳраыс) вѳѳѳм нѳѳѳлкајасѳн, кодјасѳн снабѳѳѳѳны зырјѳн ужалысјасѳс.

Багорњыкјаслѳн моѳ—јѳткавны пѳрѳѳѳѳн пујассѳ пѳжар вылас да разѳѳѳѳѳны бѳ виѳ вылыс чукѳрѳн кујлан валѳж-њык.

Кор пѳжарыс јона-њын паскыда бѳѳѳѳѳма да робѳѳѳј выныс ѳз тырмы пѳжарсѳ кыщѳ бѳстны,—колѳ мыјкѳ мында јѳѳѳс сувтѳѳѳны пѳжар бѳкјас пѳлѳн, кытѳ быс нѳжјѳ-жык мунѳ главнѳј направлѳњѳ сертѳ. А мукѳѳ робѳѳѳј-јасыскѳѳ колѳ бѳрынтчыны сыылаѳ, кытѳѳ пѳѳѳѳѳн лѳѳѳѳ-ны виѳан (охраннѳј) полѳсасѳ. Кымын ѳѳјѳ бѳыс мунѳ да кымын ещѳ кусѳѳѳчысыс, сымын ылѳ лоѳ бѳрынтчыны.

Візан полоса лёбоданінөн вермасны лоны медматыса прёсекајас, трёпајас, важ сотчөминјас да кушінјас, кытыг оз ков пөрлөдлыны пујассө (7-d серпас).

Візан полоса вөчсө мусін вылыг кульмөн. Кулыны колө куш мубаыс 1-2 метр паста да став полоса куштаыс. Та ногөн кульм мусін вылыс, сиз-жө кералөм кустјас шыблавсөны візан полоса вылө. Секи щөщ оз ков вунөдны візан полоса да локтыг би костыг валежнөк чукөрјас разөдны. Најөс колө керавлыны да паскөдны мусін вылысө, мөдым оз вермы бөстөыны вершіннөј пөжар.

7-өд серп. Візан полосајас лөбөдан схематическөј чертөж.

Унаыс операционнөј ви́з вылын—ви́зан полоса лөбөданінын,—мусін вылыс кульм пыфди, кодјоны кушала нога негырыс канавајас да мусө шыблалдны пөжарла дорас. Тащөм канавајас обичнөја кодјысөны 0,3 метр судта да уна вылө 0,75 метр паста (вылыс дөрөдыс). Најө вермөны кутны би сөмын лөнь повөдфа дырји, а јона төла дырји, кор быс мунө му вылысті өдјө да четчалөмөч, сижө кокныя вујас тащөм канавајас вөмөн. Сөщөмјас дырји візан полосајас вылө колсөны караульщикјас, кодјас набљудајтөны би мунөм бөрөа да ви́дөны канава сајө вужөмыс.

Вөрыс-кө быдмө орјавлөмөн, көни емөс нурјас, операционнөј ви́зјас вылө бөстөны перөшејкајас („градјас“) да сені—вөкныдінјасас—и вөчсө ви́зан полосаыс, мусін вылысө паскыджыка кульмөн.

Вөжыв вөрјасын мубөрдса пөжарјас регыджыка кусөдөм мөгыс колө пөльзүгчыны југыд вөјјасөн, кор быс

лантыштò да мукòдлатыс ачыс кусò. Секі кусòдчан уж да свізан полòса лòсòдан уж колò нуòдны зев зіла.

Бі кусòдòм бòрын пòжар кусòдòмòн вескòдлыслы колò лыс кыщòвтыны сотчòм места гòгòрыс да тòдмасны озò кытìкò угрожайт быс вылыс чужны. Сегса, адчысаны-кò òпаснòй местајас, весавны сетì му грунтòчыс 0,5—1 метр паста разрывнòй полòсајас.

Бі паскалòм ку́ча торја абу надежнòјòс сотчòм места дорјасын сулалыс кос пујас, шыналòны-кò налòн вужјасыс лèбò стволјасыс. Ташòм пујасò ñепременнò колò пòрлòдлыны сотчòм вылас да зìкòз кусòдны сетыс бèсò.

Вылыс бè чужòм вылò òпаснòјòн лòбны сèз-жò сотчòм вылын сулалыс жывыјò сèсмòм мырјас, нèщкасòм важ валежнèк да козувкот чукòрјас, кодјасòс колò тыртны муòн лèбò јона кèскавыны ваòн, ем-кò матын ваыс.

Бè бырòдòм бòрын пòжар местаò колò колыны кымын-кò лун кежлò караул, леснòй лèбò пòжарнòй стòрòжјас наблуденнò улын.

Вершìннòй лèбò повалнòй пòжар дырјì бè озсòмын сот мусìн вылыссò да чèшкав пу дèнјасò. Сèјò бостò том пујасò сгавнас, òдјò кајò улыс увјас ку́ча пујывјасòчыс да танì, јылыс-јылò четчалòмòн, тыртò став вòр участокò òтторја бèòн, а сылы улысаныс отсалò мубердса быс, кодì òдзò чукòрмòм валежнèк да ројон тырòм увјас сотчèгòн.

Ташòм бè назмòдан мераòн лòò разрывнòй прòсека кералòм. Сылòн пастаыс колò лоны еща вылò 15 метр. Тајò ужòс вòчòм вылò колò бура уна робочòј. Сыпòнда буржык èпользутны кварталнòј да мукòд, кòзаяственинòј значеннòда, прòсекајас, сèз-жò тујјас, шорјас да кушìнјас, колана ыждаòз најòс паскòдòмòн. Секì најòс колò весавны мусìн вылысыс да увјасыс—лòпјасыс (валежыс).

Медым артавын, ылò ò бèсаñ колò вòчны разрывнòј прòсека, кор быс муòн 30 метрòн час, мед ескò бè вотòчыс ештòдны сèјò ужòсò, рекомендујтысòсò тујòдòчныны ташòм расчотòн.

Шуам, прòсекалòн ку́ча колò лоны 1 кèлометр да пастаыс 10 метр. Талòн плòщафыс лòò 10000 кв. метр паста. Прòсека кералòм да весалòм вылò-кò ем 50 морт, быд робочòј вылò воас $10000:50=200$ кв. метрòн.

Возò, шуам, òтì гектар вылын ем шòр арлыда лыска пу—1000, лèбò 0,1 пуòн кв. метр вылò. Сек òтì робочòј вылò воас керавны $(200 \times 0,1)=20$ пу, кыскыны најòс вèзан

полоса сажо да весавны полосасо муеин вылысыс 200 кв. метр паста. Тажо уж выло быд робочојлы ковмас зѣла ужаломон еша выло 4 час. Сѣрт, робочојжасос ковмас сувтодлыны став разрывној полоса куѣа, меды заводитны ужсо отпырјон полоса куѣала. Би-ко муно 30 метрон час, а полоса весалом выло коло пуктыны 4 час да ез поѣ ужавны бѣсан 50 метрыс матынжык, сек разрывној прѣсека лоб заводитны вѣчны пѣжарсан $(30 \times 4 + 50) = 170$ метр сажо лѣб тыр 200 метр сажо.

Но вѣр пѣжар дырји, бѣяс пѣвсын, буреша ставсо вѣчны он вермы, чѣнтысѣм дорыс буржык содтыны прѣсека кералом выло растојаньѣсо кымынко метр. Ташѣм пѣжарјас дырји дорыв овло сѣи, мыј оз-на уѣит ужыс помагны, а бѣыс суас да лоб бѣрынтычыны вылѣ местаѣ.

Виѣан прѣсека пѣскѣдѣгѣп пујас лѣрлѣдлоны сѣи, медым јывјасыс лоины виѣан полоса сажын. Налыс увјассо керавлоны да шыблалѣны бокѣ. Прѣсека дорѣ бѣ матысмигѣн пыдланѣжык сувтодалѣны слабжык ужалысјасѣс гѣловнајас да бѣкинјас кусѣдалѣм выло, кодјасѣс унаыс шыблавло пѣжарыс 200 метр сажѣ.

Ташѣмјас дырји торја ыжыд выманно колѣ пуктыны сешѣм участокјас выло, кѣни пѣжар вермас вѣчны ыжыджык вред. Ташѣм участокјасѣн лѣбны том вѣр, бур вѣранјас, вѣр матерјал складјас да сѣи воѣѣ.

Јона ыжыд пѣжарјас дырји, кор меставывса јѣзыс ѣз тырмы, корѣны воинскѣј частјасѣс.

Повалној пѣжарјас кусѣдѣгѣн медјона колѣ зѣлны дугѣдны бѣлыс пујывјастѣ мунѣм. Та могыс абукѣ тырмымѣн ужалысјас да оз поѣ матын бѣ вѣсна пѣскѣдны да весавны виѣан полоса, медбѣрја мера пыдѣи лѣѣоны вѣча бѣяс медым пѣжар локтоѣыс уѣитѣс мыјдако кушмыны (бырны сотчанторјыс).

Та могыс бѣсан 200 восков сажын кымын. пујас пѣрлѣдлытѣг, весалѣны паскыд полоса му выло усѣм кос корјасыс, ѣщкыс да мукѣд лѣпјасыс. Став тајѣ кламсѣ чукѣртѣны лѣѣѣѣ моз сыладѣр бокас, кодарсан локтѣ бѣыс. Сѣсса вал выло (лѣѣѣѣ) кос увјас, сумѣд да мукѣд кокѣна ѣзјан торјас пукталѣм бѣрын, кусѣдчан ужѣн вескѣдлыс вѣдчысѣ, кор вал дорын кутас тѣдчыны сынѣдсѣ пѣжарлан кыскѣм. Сѣјѣс кокѣна поѣ тѣдмавын сынѣдѣ вѣснѣѣѣк бумага тор лѣѣмѣн. Кор сѣјѣ кутас бергавны да лѣбны матыстыс пѣжарлы паныд, секѣ став вал куѣала ѣтщѣѣ ѣзтысѣѣ паныда (вѣча) бѣ. Валын кыптѣ бѣыс зѣв ыжыд да сынѣд

кыскөм вөсна мөдөдчө пөжарлы паныд. Аслас туж вылын, мыҗ паныдасө—ставсө сотө.

Тажө кык быс вочаасөгөи сещөма ыҗдөны, мыҗ нулөны пуҗывҗасыс став ловҗасө да сотчанторсө, бікынь чукөрҗас да өгырҗас лебөны вөр куҗа вел ылөҗ. А сесса... өтө кык минут—і ставыс лантө.

Паныда біҗас леҗөм—зев өласнөҗ мера, он кө вөч ставсө өкуратнөҗа, шуам, он-бө бурещ кадын да пастала өтпырҗөн өзты бісө.

Сынөд кыскан кад-кө оз ло җучкө төдмалөма да чукөртөм клам-кө лоө өзтөма некымын минутөн воҗжык колана кад сертө, бі вермас шыбытчыны бөрвыв да вөчны нөшта ыҗыдҗык пөжар.

Но воча біҗасөн-кө вескөдлыны кужөмөн да думажтөмөн, најө унҗыкысө сетөны ыҗыд өтсөҗ—ічөтмөдөны пөжарлыс вынсө сещөмөҗ, мыҗ кокнида поҗө бісө бырөдны җікөҗ. Сөмын воча біҗас оз ков өзтавын 2-3 час лунөҗ, кор лунҗа жарыс сулалө зев вылын.

Повалнөҗ пөжар дырҗө, мубердса пөжарын моз-жө сотчан места дорҗасыс кусөдсөны росҗасөн бісө шлаккөдөмөн (кучкалөмөн) да лыаа муөн лөбө прөста лыаөн тыр-төмөн.

Пөвалнөҗ пөжар кусөдөм бөрын мубердса пөжар дорыс дырҗык кеҗлө ковмас колыны бі паскалөмыс вөҗысҗасөс, мед сөҗө ез ловҗы вылыс. Сенө дырна җискаласны уна луҗас, коҗҗас пышкө пырөс быс, дыр-на шыналасны і мырҗас да коҗувкот чукөрҗас. Сыпонда ташөм сотчөмін колө дүгдывтөг вөҗны кымынкө веҗон чөҗ, кытчөҗ оз җонҗыка зер.

Медбөрын некымын кыв вөсталам мупыщса лөбө трунда пөжар кусөдөм җылыс.

Ташөм пөжаркөд вермасны абу кокнө. Сөҗө җонҗыкасө овлө кос гөҗөмын, вөҗмувылын ужалөгөн, кор медеа сөкыд чукөртны җөсө пөжар кусөдөм вылө.

Ташөм пөжаркөд вермасны поҗө сөмын сотчан места гөгөр канаваҗас коҗөмөн. Канаваҗас коҗыны колө му грун-төҗыс лөбө ул трунда слөҗөҗыс да бісан ылөҗжык, меҗым канава пышкө сурасны став вужҗасыс, коҗҗас унаыс му-нөны бура ылөҗ мупышкөдыс, вылас тыдавтөг.

Быд вөр сотчөм кусөдөм бөрын колө пырыс-пыр-жө төдмавын сотчөминлыс плөщадсө да стөча артавын вөр овмөслы вәҗөм уытҗа.

СОТЧӨМ ВӨРАИНАС ОБГЛЕДУЈТОМ

Бі куcөм бөрын колө зев бура видлавны сотчөминсө да төдмавны, куцөмжыка сотчөма вөрыс да ем-ө куцөмкө нафеја шыкөм вөр бурдөм вылө. Некуцөм нафеја-кө ябу, колө: өти-кө—5 гектарыс ыжыджык сотчөмин бостны план вылө инструментјасөн (5 га-өз позө төдмавны виқөдөмөн), мөд-кө, артавны унаө вөр (древеснөј масса) қикөз шыкөма пөжарөн.

Сотчөм места инструментјасөн мерајтигөн позө пөлзүјтчыны понтометрөн либө кармаһнөј буссолөн, а везкыд виқјас мерајтигөн—масбантөн.

Пөжар месталөн план колө лоны өткоф став вөр дачалы вөчөм планкөд.

Пөжарөн шыкөдлөм вөр арталөм вылө бостөны шөркоф пробнөј площадјас (кодјас петкөдлөны вөрлыс шөркоф составсө), 0,5 га-ыс не ічөтжыкөн, да сетыс лыдфөны өтигөг став пусө, кодјас морөс вылаті 3 см-ыс кызжыкөс. Отпырјөн лыдфан ведомостө пасјалөны, куцөм пујас лыдфысөны вөзө быдмөм вылө түйтөмөн да куцөмјас вермасны-на быдмыны. Сещөм пујас (пөжөм да коз), кодјаслөн кушалөмаөс вужјасыс да на гөгөр сотчөма му вылыса ежыс қик мусинөзыс, а мусиныс абу пыдын колө лыдфыны түйтөмөн (шыкөмөн), көф налөн лыскыс і веж гөманна, Тащөм пујас оз вермыны зумыда сулавны да кокыиа пөрөны төлөн.

Пробнөј площадјас вылыс бостөм лыдпасјас серті артавсө. унаө вөлөма сотчөм площад вылын древеснөј масса „бидн шыктөз“ (том вөрлыс—кызтадн 3 сантиметрөз кубатура бостөны глазомерөн). Тајө лыдпасыс колө шыбитны сещөм пујасөс, кодјаслөн зонвизалуныс вошөма 25 пр. вылө, но быдмөны-на. Лыдпасјас костын тајө торјалөмыс і петкөдлө „пөжарөн шыкөдөм“ вөрлыс массасө.

„Пөжарөн шыкөдтөз“ вөлөм масса донјалигөн став вөрсө јукөны стројезөј вөчасан (пөфелочнөј) да пес вөр вылө сиз жө понелјас вылө (хворост, кодјаслөн кызтаыс морөс судтаті 3 сантиметрсаң да улөжык). А „пөж рөн шыкөдөм бөрас вөр донјавсө сөмын пес вөрлыс лөсөдөм такса куза. Тајө сортө пырөны 10 сантиметрыс кызжык пујас (морөс выліті мерајтөмөн), вөр матерјалјас иналан условјөјас серті, а мукөд вөрыс, кодјасөс оз позө инавны (вузавны), донјалөмө оз пырны. Најө лыдфысөны сотчөмөн

Та ногѳи, пѳжар вѳсна лѳѳм убыткајас арталѳмми колѳ бѳгтны маѳериальнѳј убытка (кодѳ лѳѳ вѳр содны дугдѳм вѳсна) да ѳежежнѳј убытка (унаѳ дои сотчѳма вѳрыс). Татчѳ-жѳ пырѳны мукѳѳ пѳлѳс рѳскодјас: робѳчѳјјаслы пѳ-жар кусѳѳѳѳмыс мынтысѳм, кусѳѳѳѳм кѳлуј (ѳрүд-ѳѳјас) да ѳојан-јуан вайѳм, пѳжар вылын кѳмкот-паскѳм да кусѳѳ-чан кѳлуј шыкласѳѳмыс мынтысѳм да с.в.

Шыкѳм вѳр масса тѳѳмзлѳм бѳрын колѳ тѳждыены дача вылыс сѳјѳс нудм вѳсна. Та могыс колѳ вѳжны шыкѳм вѳрнас быдмыс вѳрсѳ, кодѳс лѳѳѳѳѳма лѳзны вѳр нуан смета куѳа да кодѳ вермас-на мыјкѳ дыра сулавны зѳнвѳѳаѳн.

Пѳжарѳн шыкѳм вѳр-кѳ оз ло пѳжар бѳрын пыр-жѳ нудма дача вылыс, сѳјѳ пѳрласас тѳлѳн да тыртас дачасѳ валежнѳкѳн. Ташѳм шыкласѳм вѳрын кутасны чужны да паскавны вѳр жугѳѳдыс гагјас, кодјас вермасны вужны шѳѳ зѳнвѳѳа вѳрѳ. Тазѳкѳн вермас лоны выль пѳлѳс вред, сыс кынзѳ, сотчѳмѳнѳ валежнѳк чукѳрмѳм вѳсна зев кокнѳа вермасны лоны выль пѳжарјас.

Кн. № 4167

УѢЛ КОМИ АЛФАВИТЪ

<p>Aa</p> <p><i>Aa</i></p> <p>A</p>	<p>Bb</p> <p><i>Bb</i></p> <p>B</p>	<p>Cc</p> <p><i>Cc</i></p> <p>Ц</p>	<p>Çç</p> <p><i>Çç</i></p> <p>Ч</p>	<p>Єє</p> <p><i>Єє</i></p> <p>Щ</p>	<p>Dd</p> <p><i>dd</i></p> <p>d</p>
<p>Dd</p> <p><i>dd</i></p> <p>d</p>	<p>Ee</p> <p><i>Ee</i></p> <p>E</p>	<p>Əə</p> <p><i>əə</i></p> <p>ö</p>	<p>Ff</p> <p><i>Ff</i></p> <p>Ф</p>	<p>Gg</p> <p><i>Gg</i></p> <p>Г</p>	<p>Ii</p> <p><i>Ii</i></p> <p>i</p>
<p>Jj</p> <p><i>Jj</i></p> <p>j</p>	<p>Kk</p> <p><i>Kk</i></p> <p>K</p>	<p>Ll</p> <p><i>Ll</i></p> <p>Л</p>	<p>Łł</p> <p><i>Łł</i></p> <p>Л</p>	<p>Mm</p> <p><i>Mm</i></p> <p>M</p>	<p>Nn</p> <p><i>Nn</i></p> <p>N</p>
<p>Nn</p> <p><i>Nn</i></p> <p>n</p>	<p>Oo</p> <p><i>Oo</i></p> <p>O</p>	<p>Pp</p> <p><i>Pp</i></p> <p>П</p>	<p>Rr</p> <p><i>Rr</i></p> <p>Р</p>	<p>Ss</p> <p><i>Ss</i></p> <p>C</p>	<p>Şş</p> <p><i>Şş</i></p> <p>Ş</p>
<p>Ss</p> <p><i>Ss</i></p> <p>Ш</p>	<p>Tt</p> <p><i>Tt</i></p> <p>T</p>	<p>Țț</p> <p><i>Țț</i></p> <p>Т</p>	<p>Uu</p> <p><i>Uu</i></p> <p>У</p>	<p>Vv</p> <p><i>Vv</i></p> <p>В</p>	<p>Xx</p> <p><i>Xx</i></p> <p>X</p>
<p>Zz</p> <p><i>Zz</i></p> <p>z</p>	<p>Ẑẑ</p> <p><i>Ẑẑ</i></p> <p>Ẑ</p>	<p>Zz</p> <p><i>Zz</i></p> <p>Ж</p>	<p>ƷƷ</p> <p><i>ƷƷ</i></p> <p>Ж</p>	<p>ƷƷ</p> <p><i>ƷƷ</i></p> <p>Ж</p>	<p>bb</p> <p><i>bb</i></p> <p>б</p>

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

донис 20 ур.

2841

28414

Коми-3

2-903